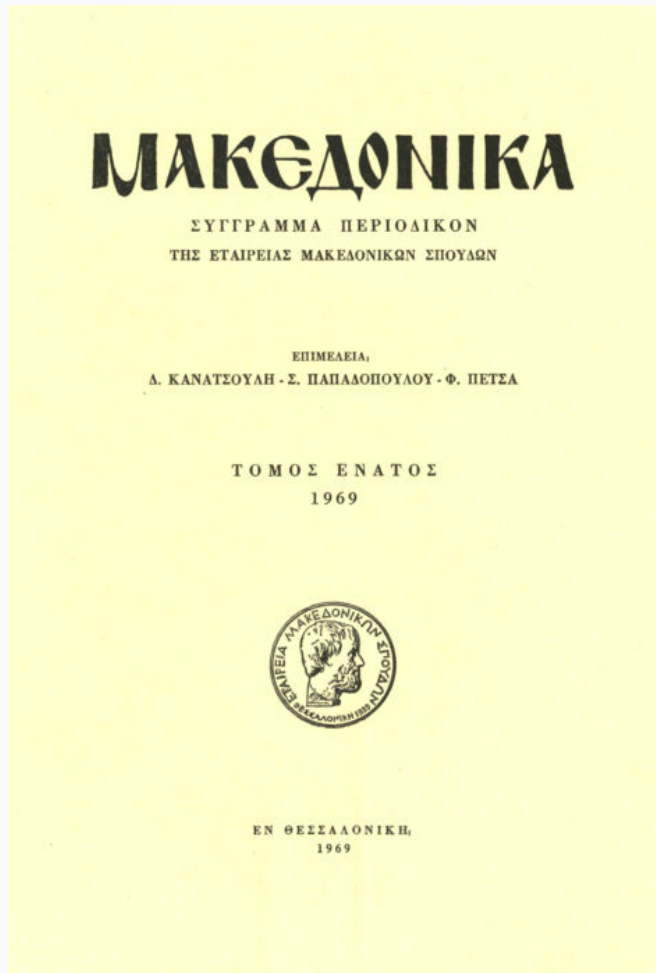

Μακεδονικά

Τόμ. 9 (1969)

Ελληνιστικός τάφος του αρχαίου νεκροταφείου της Βεργίνας

Αλεξάνδρα Δάφφα-Νικονάνου

doi: [10.12681/makedonika.1043](https://doi.org/10.12681/makedonika.1043)

Copyright © 2015, Αλεξάνδρα Δάφφα-Νικονάνου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Δάφφα-Νικονάνου Α. (1969). Ελληνιστικός τάφος του αρχαίου νεκροταφείου της Βεργίνας. *Μακεδονικά*, 9, 225–236. <https://doi.org/10.12681/makedonika.1043>

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΣ ΤΑΦΟΣ
ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΒΕΡΓΙΝΑΣ

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1959 ὁ καθηγητὴς κ. Μαν. Ἀνδρόνικος¹ συνεχιζόν-
τας τὶς ἀνασκαφὲς στὸ προϊστορικὸ νεκροταφεῖο τῆς Βεργίνας ἀνέσκαψε
μία συστάδα τύμβων στὸ ΒΔ τμήμα τοῦ νεκροταφείου, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο
νὰ γίνουν ἀρδευτικὰ ἔργα στὸ σημεῖο αὐτό².

Ἡ συστάδα ἀποτελεῖτο ἀπὸ ἑπτὰ τύμβους, οἱ ὅποιοι ἀκολουθώντας
τὴν ἀρίθμηση τῶν προηγουμένων ὀνομάσθηκαν: Σ, Τ, Υ, Φ, Χ, Ψ καὶ Ω.

Ὁ τύμβος Σ βρισκόταν στὸν ἀγρὸ τοῦ Ν. Εὐγενιάδη καὶ οἱ διαστάσεις
του ἦταν: ὕψος 2μ. καὶ διάμετρος 20μ. περίπου (πίν. 1α). Στὴν ἐπιφάνεια
παρουσίαζε πέτρες καὶ ἀνακατωμένο χῶμα. Ἡ ἐπίχωσή του δηλ. δὲν ἀπο-
τελεῖτο ἀπὸ καθαρὸ κοκκινόχωμα, ὅπως συμβαίνει μὲ τοὺς τύμβους ποὺ
περιέχουν ἀποκλειστικὰ προϊστορικὲς ταφές. Μὲ τὴν πρόοδο τῆς ἀνασκα-
φῆς φάνηκε καθαρὰ, ὅτι τὸ χῶμα ποὺ ἀποτελοῦσε τὴν ἐπίχωση ἦταν ταρα-
γμένο, μὲ πολλὰ πέτρες καὶ ἄμμοχάλικο. Στὸ νότιο τμήμα μιᾶς δοκιμαστι-
κῆς τάφρου, ποὺ ἀνοίχθηκε ἀπὸ Β πρὸς Ν, βρέθηκε ἡ στριφτὴ λαβὴ μιᾶς
οἰνοχόης «cut away neck» — χαρακτηριστικὸ κτέρισμα τῶν προϊστορικῶν
ταφῶν. Ἀρχικὰ λοιπὸν ὁ τύμβος ἀνῆκε στὴν ἐποχὴ τοῦ σιδήρου καὶ χρησι-
μοποιήθηκε γιὰ δευτέρη φορά σὲ μεταγενέστερη ἐποχὴ, πράγμα ποὺ δικαιο-
λογεῖ τὴν ταραχὴ στὸ χῶμα τῆς ἐπιχώσεως³.

Σὲ βάθος 3μ. περίπου ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ τύμβου ἀποκαλύφθηκε
τετράγωνος τάφος ἀπὸ πώρινους δόμους ἐξωτερικῶν διαστάσεων 1,80μ.
× 1,80μ. καὶ ἐσωτερικῶν 0,74μ. × 0,77μ. (πίν. 1β). Τὸ μήκος τῶν ἀκεραίων
δόμων ἐκυμαίνετο μεταξὺ 1,13μ. - 1,40μ., τὸ ὕψος 0,46μ. - 0,56μ. καὶ τὸ πλά-
τος 0,49μ. - 0,51μ. Τρεῖς ἀπὸ τοὺς πώρινους δόμους εἶχαν μετακινηθῆ ἀπὸ
τοὺς τυμβωρύχους, οἱ ὅποιοι σύλησαν τὸν τάφο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ
κατέστρεψαν τὸ ΒΑ καὶ ἔν μέρει τὸ ΒΔ τοῖχώμά του.

1. Στὸν καθηγητὴ μου κ. Μαν. Ἀνδρόνικο ὀφείλω νὰ ἐκφράσω τὶς θερμὲς μου εὐχαρι-
στίες, τόσο γιὰ τὴν παραχώρηση τοῦ ὕλικου, ὅσο καὶ γιὰ τὴν πολὺτιμη βοήθεια καὶ καθο-
δήγησή του.

2. ΠΑΕ 1959, σ. 59 καὶ Τὸ ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας κατὰ τὸ 1959, σ. 53,
εἰκ. 51.

3. Μαν. Ἀνδρόνικου, Βεργίνα. I Τὸ νεκροταφεῖο τῶν τύμβων, ἐν Ἀθήναις
1969, σ. 2.

Ἡ ἐπάνω ἐπιφάνεια τῶν δόμων ἔφερε μιὰ μικρὴ «πατούρα» (πλ. 0,8 ἐκ. καὶ ὕψους 1,5 ἐκ.), ποὺ θὰ χρησίμευε στὴ στήριξη ἑνὸς ξυλίνου καλύμμα-
τος τοῦ τάφου. Τὴν ἴδια πατούρα ἔφερε καὶ ὁ ἑλληνιστικὸς τάφος τοῦ τύμ-
βου Ψ¹. Ἰχνη ἐπιχρίσματος ποὺ βρέθηκαν σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς πλατιῆς ἐπιφά-
νειες ἑνὸς δόμου ἐνισχύει τὴν ὑπόθεση ὅτι ὁ τάφος ἦταν ἐπιχρισμένος ἐσω-
τερικὰ (πβλ. τὸ ἐπίχρισμα τοῦ τάφου στὸν τύμβο Ψ, ΠΑΕ 1959, σ. 61, εἰκ. 1).

Οἱ πῶρινοι δόμοι ποὺ ἀποτελοῦσαν τὸν πυθμένα τοῦ τάφου ἔφεραν στὸ
κέντρο τους περίπου μιὰ κοιλότητα διαμέτρου 0,36 ἐκ. καὶ βάθους 0,11 ἐκ.
γιὰ νὰ δεχθῆ τὸ τεφροδόχο ἀγγεῖο, τὴν κάλπιν².

Παρόμοιοι τάφοι βρέθηκαν στὸν τύμβο Ζ³, στὸν τύμβο Γ⁴, στὸν τύμβο
Μ⁵, ποὺ ἦταν κυρίως μιὰ λαρνακόσχημη θήκη, καὶ στὸν τύμβο Ψ⁶. Θὰ πρέπη
νὰ προστεθῆ, ὅτι καὶ πολλοὶ ἄλλοι τύμβοι, τόσο ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἀνέσκαψε
ὁ καθηγητὴς Μαν. Ἀνδρόνικος⁷, ὅσο κι ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἐρεῦνησε ὁ ἔφορος
ἀρχαιοτήτων Φ. Πέτσας⁸, ἔδωσαν ἑλληνιστικὰ κτερίσματα. Οἱ τύμβοι αὐ-
τοὶ δὲν βρίσκονται συγκεντρωμένοι σὲ ἓνα ὀρισμένο τμήμα τοῦ προϊστορι-
κοῦ νεκροταφείου, ὥστε νὰ μπορούμε νὰ ὀρίσωμε τὰ ὄρια τοῦ νεκροταφείου
τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς. Ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν ἑλληνιστικῶν ταφῶν
ἀποδεικνύει ὅτι ὑπῆρχε στὰ ἑλληνιστικὰ χρόνια ἐκτεταμένος συνοικι-
σμός⁹. Καὶ ἔτσι δικαιολογεῖται ἡ ὑπαρξὴ τοῦ ἑλληνιστικοῦ ἀνακτόρου
καὶ τῶν μακεδονικῶν τάφων, τοὺς ὁποίους ἀνέσκαψαν οἱ Heuzey-Daumet¹⁰
καὶ ὁ καθηγητὴς Κ. Α. Ρωμαῖος¹¹.

Ἀπὸ τὰ κτερίσματα τοῦ τάφου δὲν σώθηκε δυστυχῶς τίποτε.

Σὲ ἀπόσταση 5μ. βορείως τοῦ τάφου καὶ σὲ ἓνα ἐπίπεδο ἓνα μέτρο πιο
ψηλὰ ἀπ' αὐτὸν διασώθηκε ἡ ταφικὴ πυρὰ (πίναξ 1γ) μὲ πλῆθος ἀπὸ ὄστρακα
καὶ ἄλλα εὐρήματα. Ἡ πυρὰ ὀριζόταν ἀπὸ ἓνα ὀριζόντιο περιχεῖλωμα ἀπὸ

1. ΠΑΕ 1959, σ. 61, εἰκ. 1.

2. Ἰδία κοιλότητα παρατηρήθη στὸν τάφο τοῦ τύμβου Ψ (ΠΑΕ 1959, σ. 61, εἰκ. 1) Πβλ.
τοὺς τάφους στὸ Δερβένι (ΑΔ 18, 1963, σ. 193 κ.έ.) βλ. καὶ E. Die Hydria, Mainz
1964, σ. 151 εἰκ. 4.

3. ΠΑΕ 1953, σ. 142 κ.έ.

4. ΠΑΕ 1952, σ. 149 κ.έ.

5. ΠΑΕ 1957, σ. 73 κ.έ.

6. ΠΑΕ 1959, σ. 61 κ.έ.

7. Μαν. Ἀνδρόνικου, ἔ.ἀ., σ. 27, 31, 43, 58, 79 κ.έ.

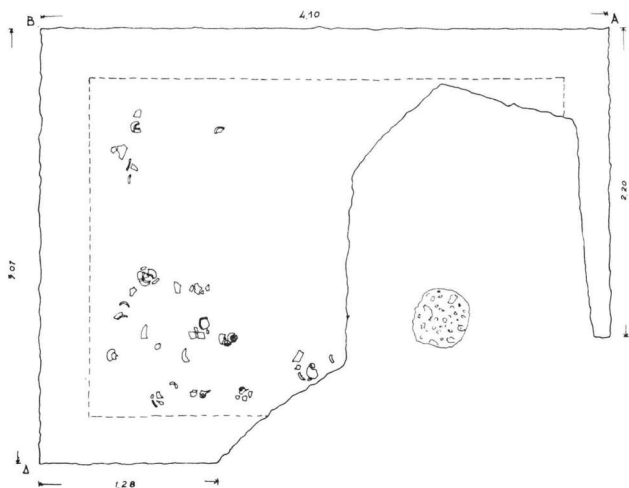
8. ΑΔ 17, 1961/62, σ. 218 κ.έ., ΑΔ 18, 1963, σ. 217 κ.έ. καὶ «Μακεδονικά» 7 (1967), σ.
325 κ.έ.

9. Γιὰ τὴν θέση τοῦ συνοικισμοῦ βλ. Μαν. Ἀνδρόνικου, Βεργίνα. I Τὸ νε-
κροταφεῖο τῶν τύμβων, σ. 3 κ.έ.

10. L. Heuzey - H. Daumet, Mission archeologique de Macedoine, Paris 1876, σ.
227 κ.έ.

11. Κ. Α. Ρωμαῖο, Ὁ Μακεδονικὸς τάφος τῆς Βεργίνας, Ἀθήνα 1951.

καθαρό κοκκινόχρωμα, τὸ ὁποῖο ἀπὸ τὴν καύση εἶχε ἀποκτήσει τὴν σκληρότητα ὀπιοπλίνθου. Οἱ διαστάσεις τῆς ἦταν: 4,10μ. × 3,07μ. Στὸ νότιο τμήμα ἦταν κατεστραμμένη (σχ. 1) ἴσως ἀπὸ ἀρχαίους τυμβωρύχους, γιατί στὸ σημεῖο αὐτὸ παρατήρησε ὁ ἀνασκαφέας ἓνα ἄλλο ὄρυγμα μὲ χῶμα διαφορετικοῦ χρώματος (μαύρου), ποῦ κατέβαινε πρὸς τὸ βάθος σὲ σχῆμα ἀνεστραμμένου κώνου.

Σχ. 1. Ἡ ταφικὴ πυρά.

Ἡ ἀκριβὴς χρονολόγηση τοῦ τάφου μὲ βάση τὴν ἀρχιτεκτονικὴ του μορφή (σχῆμα, μέγεθος, δομὴ πωρίνων δόμων, χρῆση ἐπιχρίσματος) δὲν εἶναι δυνατὴ· ἡ μελέτη ὁμῶς τῶν πηλίνων κτερισμάτων, τὰ ὁποῖα ἀπέδωσε ἡ συγκόλλησις τῶν ὀστράκων τῆς πυρᾶς θὰ μᾶς βοηθήσῃ καὶ στὴν τοποθέτησι τοῦ ἑλληνιστικοῦ αὐτοῦ τάφου σὲ στενότερα χρονικὰ πλαίσια.

ΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

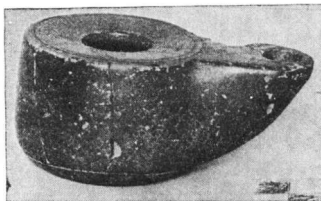
1. Λύχνος (εἰκ. 1). Διαστάσεις: μῆκ. 9,8 ἐκ., πλ. 5,4 ἐκ., διάμ. ὀπῆς πληρώσεως 2,4 ἐκ., διάμ. ὀπῆς μυκτῆρος 1,6 ἐκ. Πηλὸς ὑπόλευκος. Τὸ μαῦρο βερνίκι ἔχει ἀπολεπισθῆ σὲ μερικὰ σημεῖα.

Χωρὶς ἰδιαιτέρη βάση καὶ λαβή. Ὁ μυκτῆρας ἀρχίζει ἀπὸ τὸ ἐντελῶς ἐπίπεδο κάτω μέρος τοῦ λύχνου κι ἔχει καμπυλόγραμμη ἀπόληξι. Ἡ ἐπάνω

ἐπιφάνεια τοῦ μυκτῆρα εἶναι ἐντελῶς ἐπίπεδη, στὸ ἴδιο ἀκριβῶς ὕψος μὲ τὸ χεῖλος τοῦ λύχνου. Σὲ ἀπόσταση 1,5 ἐκ. ἀπὸ τὴν ὀπὴ πληρώσεως δυὸ χαρακτοὶ συγκεντρικοὶ κύκλοι.

Μὲ βάση τῆς εὐθείας πλευρῆς καὶ τὸ ἐπίπεδο χεῖλος τοῦ λύχνου καθὼς καὶ τὴν ἔλλειψη ἰδιαιτέρας βάσεως καὶ λαβῆς μποροῦμε νὰ τοποθετήσουμε τὸν λύχνο στὴν ὁμάδα Type 23 D, τὴν ὁποῖαν ὁ Howland¹ χρονολογεῖ στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 4ου π.Χ. αἰ. παίρνοντας ὡς «terminus post» τὸ 348, ἐπειδὴ δὲν βρέθηκαν στὴν Ὀλυνθο παρόμοια παραδείγματα.

2. Θήλαστρον (;) (εἰκ. 2). Διαστάσεις: ὕψος 4,9 ἐκ., ὕψος βάσεως 1,5 ἐκ., μεγαλύτερη διάμετρος 5,9 ἐκ. Πηλὸς κοκκινωπός. Τὸ μαῦρο βερνίκι ἔχει ἀπολεπισθῆ σχεδὸν σὲ ὁλόκληρη τὴν ἐπιφάνεια.

Εἰκ. 1. Λύχνος.

Εἰκ. 2. Θήλαστρον (;).

Ἡ βάση, σχετικὰ ψηλὴ, φέρει στὸ ἄνω τμήμα τῆς δύο ἐγκοπές. Ἡ ταινωτὴ λαβὴ ὑπερεξέχει λίγο τοῦ ἀγγείου. Λεῖπει ἡ προχολή, ποῦ θὰ πρέπη νὰ τὴν συμπληρώσουμε λεπτὴ καὶ μυτερή. Στὸ χεῖλος σώζεται ἓνα μικρὸ τμήμα τῆς διακοσμῆσεως: βλαστόσπειρα (laufender Hund).

Γιὰ τὴν χρῆση τοῦ βλ. Robinson, Excav. at Olynth. XIII, σ. 264, καὶ Γ. Μπακαλάκη, Ἀνασκαφὴ Στρώμης, σ. 103.

Λόγω τῆς ὑψηλῆς τοῦ βάσεως τὸ δικό μας θήλαστρο πρέπει νὰ θεωρηθῆ νεώτερο ἀπὸ τὸ θήλαστρο ὑπ' ἀριθ. 480 τῆς Ὀλύνθου — ποῦ εἶναι παραλλαγὴ τοῦ τύπου 2² — καὶ ἀπὸ τὸ θήλαστρο ὑπ' ἀριθ. 487 τοῦ Μουσείου Καβάλας³ χρονολογεῖται καλὰ πρὸς τὸ τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.

3. Ἄωτα σκυφίδια (εἰκ. 3, σχ. 2). α) Διαστάσεις: ὕψος 3,1-2,9 ἐκ.,

1. Richard Hubbart Howland, The Athenian Agora IV, Greek Lamps and their survivals σ. 61, πίν. 8 καὶ 37, No 238.

2. Robinson, Excav. at Olynth. XIII, σ. 265, πίν. 178.

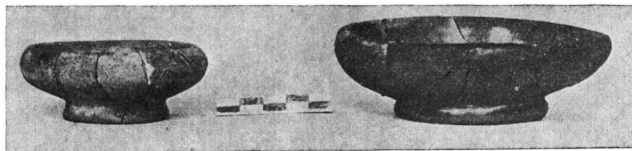
3. Κ. Ρωμιοπούλου, ΑΕ 1964, σ. 97, εἰκ. 3δ.

διάμ. βάσεως 4,5 ἐκ., διάμ. στεφ. 6,7 ἐκ. Πηλὸς γκριζὸς καμένος. Δὲν εἶχε ποτὲ βερνίκι.

Βάση δακτυλιόσχημη. Τὰ χεῖλη τοῦ σκυφιδίου συστέλλονται ἀρκετὰ πρὸς τὰ μέσα. Σχῆμα ἐπιμελημένο.

β) Διαστάσεις: ὕψος 3,4 - 4,1 ἐκ., διάμ. βάσεως 6,6 ἐκ., διάμ. στεφ. 10,7 ἐκ. Πηλὸς γκριζὸς καμένος. Δὲν εἶχε βερνίκι.

Βάση δακτυλιόσχημη. Τὸ πάχος τοῦ ἀγγείου δὲν εἶναι ὁμοίομορφο. Τὸ σχῆμα του ἔχει παραμορφωθῆ ἀπὸ τὴν φωτιά. Τὰ χεῖλη συστέλλονται ἐλαφρότατα πρὸς τὰ μέσα.

Εἰκ. 3. Ἄνωτα σκυφίδια α καὶ β.

Σχ. 2. Τομὴ τῶν ἀνωτῶν σκυφιδίων.

Γιὰ τὴν ὀνομασία τους καὶ τὴν χρῆση βλ. Μαν. Ἀνδρονίκου, Ἑλληνιστικὸς τάφος Βεροίας ΑΕ 1955, σ. 36.

Ἡ χρονολόγησις εἶναι δύσκολη γιὰ τὸν τύπον αὐτὸς τῶν σκυφιδίων εἶναι πάρα πολὺ διαδεδομένος σ' ὅλο τὸν 4ον αἰ. π.Χ.¹ ὡς τὰ ἑλληνιστικὰ χρόνια χωρὶς τὸ σχῆμα του νὰ παρουσιάζει αἰσθητὲς μεταβολές².

4. Ὑδρίες μικρῆς (εἰκ. 4). Οἱ διαστάσεις τῶν ὑδρίων εἶναι: ὕψος 20,7 ἐκ., διάμ. βάσεως 5,1 ἐκ., διάμ. στεφ. 8,1 ἐκ. Πηλὸς κοκκινωπός. Βερνίκι μαῦρο στιλπνόν³.

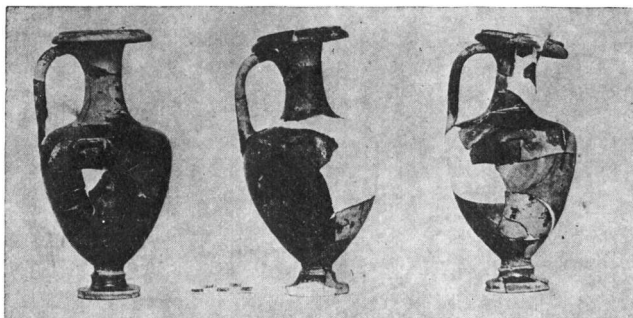
α) Σχεδὸν ἀκεραία. Λείπει μόνον ἓνα μικρὸ κομμάτι κάτω ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ ὀριζόντια λαβὴ καὶ μιὰ μικρὴ συμπλήρωσις ἐγίνε στὴ ρίζα τῆς κάθετης λαβῆς. Τὸ μαῦρο βερνίκι σώζεται ἀρκετὰ καλά. Ἡ βάση — 2 ἐκ. ψηλὴ —

1. Robinson, Excav. at Olynth. XIII, πίν. 218, 219, V πίν. 175-176

2. Μαν. Ἀνδρονίκου ΑΕ 1955, σ. 40.

3. Γιὰ τὴν σημασίαν τους βλ. Γ. Μπακαλάκη, Θεσσαλικά, Β' (1959), σ. 81.

ἡ ὁποία στὸ κάτω μέρος διαμορφώνεται μὲ δύο σπείρες καὶ ἀνάμεσά τους σκοτία, φέρει σὲ ὕψος 1,5 ἐκ. ἕναν πλαστικὸ δακτύλιο-ἔξαρμα καὶ μιὰ δευτέρη ἔσοχή-σκοτία ἀπ' ὅπου ξεπετιέται τὸ ὄσειδές, λεπτὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου. Οἱ ὀριζόντιες λαβὲς κάμπτονται καὶ ἀκουμποῦν στοὺς ὦμους τοῦ ἀγγείου. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς στεφάνης διαφοροποιεῖται σὲ ἀπόσταση 2,2 ἐκ. ἀπὸ τὸ στόμιο τοῦ ἀγγείου μὲ ἕναν πλαστικὸ δακτύλιο καὶ ἀνεστραμμένον ἰωνικὸ κυμάτιο. Στὸν λαιμὸ μιὰ φυλλοστοιχία ἀπὸ ἐπίθετο πηλὸ (ἀνθη λωτοῦ).

Εἰκ. 4. Οἱ ὕδριες α, β καὶ γ.

β) Ἀπαρτίσθηκε ἀπὸ πολλὰ κομμάτια καὶ εἶναι ἀρκετὰ συμπληρωμένη ἰδίως στὴν κοιλιὰ καὶ στὴ βάση. Τὸ βερνίκι σὲ πολλὰ σημεῖα ἔχει ἀπολεπισθῆ. Τὸ σχῆμα τῆς διαφέρει ἀπὸ τὸ σχῆμα τῆς α μόνον ὡς πρὸς τὴν βάση, ἡ ὁποία δὲν σχηματίζει δύο σπείρες μὲ σκοτία ἀνάμεσά τους καὶ ἡ ἔσοχή ὡς τὸν πλαστικὸ δακτύλιο δὲν εἶναι τόσο βαθιά. Ἐλάχιστα ἴχνη τοῦ κοσμήματος ἀπὸ λεπτὸ ἐπίθετο πηλὸ σώζονται στὴ βάση τοῦ λαιμοῦ.

γ) Πολὺ κατεστραμμένη. Τὸ σχῆμα τῆς, ποὺ εἶναι καθ' ὅλα ὅμοιο μὲ τὸ σχῆμα τῆς α, ἔχει παραμορφωθῆ ἀπὸ τὴ φωτιά. Στὸ λαιμὸ φυλλοστοιχία ἀπὸ ἐπίθετο πηλὸ (φύλλα καὶ καρποὶ ἐλιάς).

Τὸ σχῆμα τῶν ὑδριῶν α, β καὶ γ εἶναι πιὸ ἐξελιγμένο ἀπὸ τὸ σχῆμα τῆς ὑδρίας ὑπ' ἀριθ. 249 τῆς Ὀλύνθου¹ καὶ τῆς ὑδρίας ὑπ' ἀριθ. 793 τοῦ Μουσείου Καβάλας². Ἐντελῶς ὅμοιο δὲ μὲ τὸ σχῆμα τῆς ὑδρίας E 242 τοῦ Βρετ. Μουσείου³, ἡ ὁποία χρονολογεῖται στὸ 330/20 π.Χ.

1. Robinson. Excav. at Olynth. XII, I σ. 203, πίν. 144.

2. Κ. Ρωμιόπουλου, ΑΕ 1964, σ. 97 κ.έ καὶ πίν. 25β.

3. CVA British Museum No 6, πίν. 99, 3

5. Πελίκη (πίν. 2 α, β, γ, σχ. 3). Διαστάσεις: ὕψος 32, 5 ἐκ., διάμ. βάσεως 11,5 ἐκ., διάμ. στεφάνης 19,7 ἐκ. Πηλός κοκκινωπός. Τὸ μαῦρο σιλπνὸ βερνίκι ἔχει ἀπολεπισθῆ σὲ πάρα πολλὰ σημεῖα.

Ἀπαρτίσθηκε ἀπὸ πολλὰ κομμάτια καμένα καὶ μῆ. Λεῖπει ἓνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὴν Α ὄψη· ἀρκετὰ κενὰ ὑπάρχουν καὶ στὴν Β ὄψη. Ἡ βάση

Σχ. 3. Γρυπομαχία στὴν κύρια ὄψη τῆς πελίκης.

ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο δακτυλίους. Τὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου εἶναι ἀρκετὰ λεπτό (μεγαλύτερη διάμ. 17,5 ἐκ.), οἱ λαβὲς ταινιωτές. Τὸ σχῆμα γενικά τῆς πελίκης ἀρκετὰ ἐκφυλισμένο¹. Τὸ χεῖλος τῆς στεφάνης κοσμεῖται μὲ ἰωνικὸ κυμάτιο. Ἡ ἴδια ταινία ἰωνικοῦ κυματίου ἀποτελεῖ τὸ κάτω πλαίσιο τῶν παραστάσεων. Τὸ ἰωνικὸ κυμάτιο ἐπαναλαμβάνεται στὸ λαιμό, στὴν Α ὄψη ἀπὸ τὸ ἓνα ὡς τὸ ἄλλο πλαῖνὸ ὄριο τῆς παραστάσεως, στὴν Β ὄψη περιορίζεται μόνον ἐπάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια τῶν μορφῶν. Μόνον στὴν Α ὄψη, πάνω ἀπὸ τὸ ἰωνικὸ κυμάτιο ὑπάρχει μιὰ ζώνη μὲ μελανὲς κουκκίδες. Στὴ ρίζα κάθε λαβῆς ἔχουμε ἓνα ζευγάρι ὀριζόντιες ἑλικες ἀπὸ τὶς ὁποῖες βλαστάνουν δύο ἀνωπὰ 13φυλλα ἀνθέμια. Τὸ πρὸς τὴν λαβὴ ἐπιμελέστερο. Ἀτελέστερο τὸ πρὸς τὴν βάση.

Ἡ ὄψη Α. Γρυπομαχία. Ἡ παράσταση εἶναι πολὺ κατεστραμμένη. Στὸ

1. Γενικά γιὰ τὸ σχῆμα βλ. Γ. Μπακαλάκη, Ἀνασκαφὴ Στρώμης, Θεσσαλονίκη 1967, σ. 56, σχμ. 1.

κέντρο σώζονται τὰ κεφάλια δύο ἀλόγων πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ τὰ πίσω πόδια τους. Ἀριστερὰ διακρίνονται ἴχνη μιᾶς μορφῆς στραμμένης πρὸς τὰ ἀριστερά¹. Ἀπὸ τὸ ἄρμα ποὺ ἔσερναν τὰ ἄλογα καὶ πάνω στὸ ὅποιο στεκόταν ἡ μορφή σώζονται μόνον οἱ δύο τροχοί. Στὸ ἀριστερὸ ἄκρο τῆς παραστάσεως ἕνας γρύπας ἐπιτίθεται ἐναντίον τῆς μορφῆς. Τὸ σῶμα τοῦ γρύπα δηλώνεται μὲ λευκὸ χρῶμα, οἱ λεπτομέρειες τῶν πτερῶν — ποὺ εἶναι στὸ χρῶμα τοῦ πηλοῦ — μὲ μαῦρες γραμμές. Ἕνας δεῦτερος γρύπας στὸ δεξιὸ ἄκρο τῆς παραστάσεως ἐπιτίθεται ἐναντίον τῶν ἀλόγων. Σώζεται ἀρκετὰ καλὰ τὸ κεφάλι του, τὰ πίσω πόδια, ἡ οὐρά. Κάτω ἀπὸ τὴν κοιλιὰ τοῦ πρὸς τὰ δεξιὰ ἀλόγου μόλις διακρίνεται ἓνα ἡμισφαιρικὸ κάπως ἀντικείμενο, ἢ πεσμένη ἴσως ἀσπίδα τῆς μορφῆς. Εἶναι βέβαιο ὅτι ἡ κατεστραμμένη μορφή πάνω στὸ ἄρμα εἶναι ἕνας Ἀριμασπός².

Ὁ Ἡρόδοτος³ μιλεῖ γιὰ τὴν μυθικὴ φυλὴ τῶν μονοφθάλμων Ἀριμασπῶν, ποὺ κατοικοῦσαν στὸν Βορρᾶ, πέρα ἀπὸ τοὺς Ἰσσηδόνες κοντὰ στοὺς Ὑπερβορείους. Οἱ ἀγῶνες τους μὲ τοὺς γρύπες ἦταν γνωστοὶ ἀπὸ τὰ «Ἀριμάσπεια ἔπη» τοῦ Ἀριστέα τοῦ Προκοννησίου, ἓνα ἔργο ποὺ τὸ ἀναφέρουν ὁ Ἑκαταῖος ὁ Μιλήσιος⁴ καὶ ὁ Ἡρόδοτος⁵.

Τὸ θέμα τῆς ἐπιθέσεως γρυπῶν ἐναντίον ἀνδρῶν Ἀριμασπῶν, οἱ ὅποιοι ἀμύνονται, εἶναι πολὺ σπάνιο ὡς τὸν 5ο π.Χ. αἰ.⁶ Τὸν 4ο ὅμως π.Χ. αἰ. τὸ θέμα αὐτὸ γίνεται ξαφνικὰ πολὺ ἀγαπητὸ, τόσο στὴν ἀγγειογραφία⁷, ὅσο καὶ σὲ ἀνάγλυφα, ποὺ στόλιζαν ξύλινες σαρκοφάγους στὸν Τάραντα⁸. Ἡ προτίμηση τοῦ θέματος αὐτοῦ θὰ πρέπη νὰ συνδεθῇ καὶ νὰ ἐρμηνευθῇ μὲ τὴν ἀναβίωση τῶν πυθαγορείων θεωριῶν στὴν ἐποχὴ αὐτῇ, πρῶτα στὴν Κάτω Ἰταλία κι ἔπειτα στὴν Ἑλλάδα. Θὰ πρέπη ἀκόμη νὰ ἀναφερθῇ, ὅτι τὸν 4ο π.Χ. αἰ. ἀναπτύσσονται ἐμπορικὲς σχέσεις μὲ τὶς ΒΑ περιοχὲς κι ἔτσι δημιουργεῖται καινούργιο ἐνδιαφέρον γιὰ τὶς παλιὲς παραδόσεις τῶν Ἀριμασπῶν.

Σύμφωνα μὲ τὸν Ἡρόδοτο⁹ ὁ Ἀριστέας ἐξαφανίστηκε γιὰ ἑπτὰ χρόνια,

1. Ὁ κ. Κ. Τροχίδης, στὸν ὁποῖον ὀφείλεται τὸ σχέδιο τῆς Α ὄψης, ἀποκατέστησε τὴν μορφή πολὺ καλύτερα, ἀπ' ὅσο διακρίνεται στὸν πίν. 1α.

2. Πβλ. τὴν παράσταση στὸν κωδωνόσχημο κρατῆρα τοῦ Ἐθν. Μουσείου ἀπὸ τὴν Φυλὴ, W r e d e, AM 1924, εἰκ. 15. K. S c h e f o l d, UKV, ἀριθ. 60.

3. Ἡρόδοτος III, 116, IV, 13, 27.

4. P W. R E, VII, σ. 2708, λ. Hekataios.

5. Ἡρόδοτος IV, 14.

6. W i e s n e r, Jdl 78, 1963, σ. 207 καὶ M e t z g e r, Les Représentations, Paris 1951, σ. 330.

7. M e t z g e r, ἔ.α., σ. 327-329, 331.

8. W i e s n e r, ἔ.α., σ. 201 κ.έ. καὶ L u l l i e s, AA 1958, 143 κ.έ.

9. Ἡρόδοτος IV, 13-14.

α) Ὁ τόμβος Σ.

β) Ὁ τάφος τοῦ τόμβου Σ.

γ) Ἡ ταφικὴ πηρὰ.

α-γ) Τρεῖς ὄψεις τῆς πελίκης.

ὁπότε «φοιβόλαμπος γενόμενος» ἔφθασε ὡς τοὺς Ἰσσηδόνες καὶ ἐκεῖ ἔμαθε γιὰ τοὺς γείτονές τους Ἄριμασπούς, τοὺς «χρυσοφύλακας» γρύπας καὶ τοὺς Ὑπερβορείους, ποὺ ἦταν πέρα ἀπ' αὐτούς· καὶ ὅταν ἐπέστρεψε στὴν Προκόννησο ἔγραψε τὰ «Ἀριμάσπεια ἔπη» καὶ ἐξαφανίστηκε γιὰ δεύτερη φορά.

Ἡ ἐξαφάνιση καὶ ἡ ἐπανεμφάνιση ὕστερα ἀπὸ ἐπτὰ χρόνια τοῦ Ἄριστέα συνδέθηκαν μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς μετὰ θάνατον ζωῆς καὶ τὴν ἀθανασία, μὲ ὅ,τι δηλ. δίδασκαν οἱ Πυθαγόρειοι, ποὺ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ εἶχαν διαδώσει πάρα πολὺ τὶς θεωρίες τους. Ὁ μῦθος τοῦ Ἄριστέα σχετίστηκε ἀκόμη μὲ τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὸν εὐτυχησμένο λαό του, τοὺς Ὑπερβορείους. Κι αὐτὸ

Εἰκ. 5. Στελεγγίδα.

δίνει ἓναν ἰδιαίτερο τόνο στὴν ἐκλογή τοῦ θέματος τῶν Ἄριμασπῶν μὲ τοὺς γρύπες γιὰ τὶς σαρκοφάγους καὶ ἀκόμη γιὰ τὰ ἀγγεῖα τοῦ 4ου π.Χ. αἰ., ποὺ τὰ περισσότερα βρέθηκαν μέσα σὲ τάφους. Γιατὶ οἱ ἀγῶνες τῶν Ἄριμασπῶν ἀκριβῶς συμβολίζουν τὴν ἐλπίδα τῶν ἀνθρώπων γιὰ τὴν μετὰ θάνατο ζωὴ κοντὰ στὸν θεό¹.

Ὡση Β. Τρεῖς νέοι σὲ καταγραφή, τυλιγμένοι στὰ ἱμάτιά τους. Οἱ δύο πρὸς τὰ δεξιὰ, ὁ τρίτος τοὺς ἀντικρῶζει. (Ἐνα τμῆμα τῆς τρίτης μορφῆς λείπει). Ἡ παράσταση, πολὺ συνηθισμένη γιὰ τὴν Β ὄψη πολλῶν ἀγγείων, δὲν παρουσιάζει κανένα ἐνδιαφέρον.

Εἶναι δύσκολο νὰ ἀποδώσουμε τὴν πελίκη σὲ ὀρισμένο ζωγράφο, γιατί ἀκριβῶς ἡ Α ὄψη εἶναι πολὺ κατεστραμμένη. Μὲ βάση τὸ σχῆμα της — ποὺ εἶναι πιά πολὺ ἐκφυλισμένο — μπορεῖ νὰ χρονολογηθῆ στὸ τέλος τοῦ ἔρυθρομορφου ρυθμοῦ γύρω στὰ 320/310 π.Χ. (πβλ. τὴν πελίκη στὸ Lenin-grad γύρω στὰ 310 π.Χ.)².

6. Σ τ λ ε γ γ ῖ δ α (εἰκ. 5). Μῆκος 26 ἐκ. Σπασμένη στὸ τρίτο περίπου τοῦ μήκους της. Χάλκινη. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν λεπίδα ποὺ εἶναι ἐλαφρῶς κυρτὴ καὶ κοίλη καὶ ἀπὸ τὴν λαβή, ἡ ὁποία κάμπτεται πίσω μὲ μιὰ μαλακιά καμπύλη σχηματίζοντας ἓνα ὀρθογώνιο. Τελειώνει μὲ ἓνα φυλλοειδὲς τμῆμα, τὸ ὁποῖο εἶναι κολλημένο στὴν λεπίδα.

Ἡ κυρτότητα τῆς λεπίδας καθὼς καὶ ἡ καμπύλη τῆς λαβῆς διαφέρουν στὰ διάφορα παραδείγματα. Πολλὲς φορὲς τὸ φύλλο μὲ τὸ ὁποῖο τελειώνει

1. Wiesner, ἔ.α. σ. 217.

2. K. Schefold, KV πίν. 24a.

ἡ λαβὴ εἶναι ἐντελῶς ἀποχωρισμένο ἀπ' αὐτήν (πβλ. στλεγγίδες ἀπὸ τὴν Ὀλυνθο, Robinson, Excav. at Olynth., X, πίν. XXXII, XXXIII, XXXIV). Στλεγγίδες χρησιμοποιοῦσαν καὶ οἱ ἄνδρες καὶ οἱ γυναῖκες¹. Γι' αὐτὸ ἀποτελεῖ κτέρισμα σὲ τάφους καὶ τῶν δύο φύλων. Ἔχουμε στλεγγίδες ἀπὸ χαλκὸ, ἄργυρο, ἤλεκτρο, ἔλεφαντόδοντο καὶ κόκκαλο. Συχνὰ φέρουν ἐπιγρα-

Εἰκ. 6. Τὸ ψαλίδι, ἡ στλεγγίδα καὶ ὁ στῆλος τῆς ταφικῆς πυλῶς.

φῆς — τὸ ὄνομα τοῦ ἰδιοκτήτη σὲ ὀνομαστικὴ ἢ γενικὴ. Γιὰ τὸ πῶς τὶς κρατοῦσαν καὶ τὶς χρησιμοποιοῦσαν μᾶς βοηθοῦν πολὺ οἱ παραστάσεις τῶν ἀγγείων.

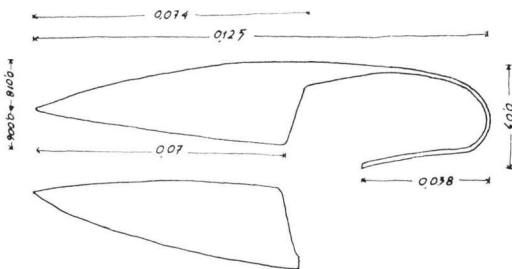
¹Ὡς πρὸς τὸ σχῆμα ἡ στλεγγίδα μας μοιάζει μὲ τὴν στλεγγίδα ἀπὸ τὴν Δωδώνη, πού σχεδίου τῆς εἰκονίζεται στὸ λεξικὸ Daremberg - Saglio².

7. Ψ α λ ἰ δ ι (εἰκ. 6, σχ. 4). Μῆκος 12,5 ἐκ., μῆκος λεπίδος 7,4 ἐκ., πλάτος λεπίδας 3 ἐκ. Χάλκινο. Ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο λεπίδες, τῶν ὁποίων ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια εἶναι κυρτὴ, ἡ ἐσωτερικὴ, ἡ ὁποία ἔκοβε, εὐθεῖα. Ἡ λαβὴ, ἡ ὁποία ἔνωσε τὶς δύο λεπίδες, εἶναι κατεστραμμένη στὸ σημεῖο πού ἐνωνόταν μὲ τὴν δευτέρη λεπίδα.

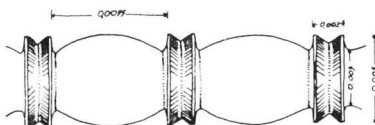
1. Robinson, Excav. at Olynth., X, σ. 172, σημ. 48, καὶ Daremberg - Saglio, Dictionnaire des Antiquités Gréques et Romaines, σ. 1532, λ. Strigilis.

2. Daremberg - Saglio, ἑ.ἀ., σ. 1532, σημ. 24, εἰκ. 6645.

Δὲν ἦταν ψαλίδι μὲ τὴν ἔννοια τῶν σημερινῶν ψαλιδιῶν ἢ καὶ τοῦ ψαλιδιοῦ ἀπὸ τὴν Πριήνη¹, γιὰτὶ δὲν διακρίνονταν ἴχνη ἀξονος, ὁ ὁποῖος θὰ ἔνωσε τὶς δύο λεπίδες. Θὰ πρέπη νὰ ἦταν κάτι σὰν πένσα, ποὺ λειτουργοῦσε, μὲ τὴν πίεση τῶν δακτύλων ἐπάνω στὴ λαβή.

Σχ. 4. Τὸ χάλκινο ψαλίδι τῆς εἰκ. 6.

Σχ. 5. Λεπτομέρεια τοῦ στύλου.

8. Βερόνη. Μῆκος 7 ἐκ. Χάλκινη. Πβλ. Explor. de Délos XVIII, Le mobilier délien, πιν. 702).

9. Στύλος (σχ. 5). Βρέθηκαν ἀρκετὰ κομμάτια ἀστραγάλου ποὺ ἀποτελοῦν τὸν κορμὸ ἑνὸς ὀστέινου στύλου. Λεῖπει ἡ κάτω μυτερὴ ἄκρη καὶ τὸ πίσω μέρος, ποὺ ἦταν διαμορφωμένο σὰν «σπάτουλα» καὶ χρησίμευε στὴν ἐξομάλυνση τῆς κέρινης πλάκας, πάνω στὴν ὁποία χάραζαν τὰ γράμματα μὲ τὸ μυτερὸ ἄκρο τοῦ στύλου.

Ὅστέινοι στύλοι βρέθηκαν στὴν Δῆλο (πβλ. Explor. de Délos XVIII, Le mobilier délien, πιν. 678), πολλοὶ χάλκινοι στὴν Ὀλυνθο. Ὅμοιος μὲ τὸν δικό μας εἶναι ὁ ὑπ' ἀριθ. 1733 τῆς Ὀλύνθου².

Ὅλα τὰ εὐρήματα τῆς πυρᾶς χρονολογοῦνται στὸ τέλος τοῦ 4ου π.Χ.

1. Ch. Picard, La vie privée dans la Grèce antique, Paris 1931, πιν. XXX.

2. Robinson, Excav. at Olynth., X, σ. 357.

αί. Ἐπομένως μπορούμε μὲ βεβαιότητα νὰ συμπεράνουμε, ὅτι καὶ ὁ τάφος τοῦ τύμβου Σ, ποὺ ἀσφαλῶς σχετίζεται μὲ τὴν πυρὰ, ἀνῆκε σὲ μιὰ γυναίκα (πβλ. ψαλίδι, βελόνη), ποὺ πέθανε στὴν ἐποχὴ γύρω στὰ 300 π.Χ., σὲ μιὰ ἐποχὴ, ὅπου ἄρχισε νὰ ἀνατέλλει, μετὰ τὴν ἀνθιση στὰ προϊστορικά χρόνια, ἕνας δεύτερος ρωμαλαῖος πολιτισμὸς στὴν Μακεδονία, ὁ ἐλληνιστικός. Κι ἔτσι ὁ τάφος ἀποτελεῖ ἕνα ἀκόμη δείγμα τῆς ζωῆς τοῦ συνοικισμοῦ ποὺ συνεχίζεται ἀδιάλειπτα στὸν ἴδιο χῶρο ὡς τὰ ἐλληνιστικά χρόνια¹.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΔΑΦΦΑ - ΝΙΚΟΝΑΝΟΥ

RÉSUMÉ

Alexandra Daffa - Nikonanos, Tombeau hellénistique de l'ancien cimetière de Vergina.

Le «tumulus» Σ de l'ancien cimetière de Vergina, qui appartenait d'abord à l'âge de fer, fut utilisé pour une seconde fois à l'époque hellénistique.

La fouille a donnée un tombeau carré en blocs de pōros et la plus grande partie de «pyra» funéraire avec beaucoup des tessons et d'autres objets.

D'après l'étude des trouvailles le tombeau de «tumulus» Σ, qui appartenait à une femme, est daté à la fin du IVe siècle.

1. ΠΑΕ, 1953, σ. 157.